

İçindekiler

1 Giriş

1 BMMYK'nın Geri Dönüş Çalışmalarıyla İlgili Temel Endişeleri

2 Gözlem ve Erişim

5 SACD Bulguları ve Raporu

8 Koruma Kriterleri

9 Yanıltıcı Sayıların Kötü Sonuçları

12 Öneriler

BMMYK'nın Yerinden Edilen Suriyelilere Karşı Sorumluluğunu Yerine Getirmemesi

Giriş

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK), mülteci sorunları konusunda -en çok da yerinden edilmiş Suriyeliler konusunda- BM'nin önde gelen kuruluşlarından biridir. Sorumlu kurum olduğundan BMMYK, mültecilerin tüm dönüş sürecini yönetmekle görevlidir. Suriye Kardeşlik, Sosyalleşme ve Yardımlaşma Derneği (SACD), yerinden edilmiş Suriyelilerin görüşlerini ve endişelerini temsil eden bir sivil toplum oluşumudur ve Suriye'deki ÜİYOK ve mülteciler için kritik öneme sahip olması nedeniyle BMMYK'nın çalışmalarını yakından takip etmektedir. SACD'ın mülteci ve ÜİYOK geri dönüşlerine müdahale ve BMMYK'nın bundaki rolü hakkında birtakım ciddi endişeleri bulunmaktadır.

Hepsinden önemlisi, SACD Suriye'de yerinden edilmenin siyasi bir mesele olduğunu savunuyor. Savaş öncesindeki nüfusun yarısından fazlası yerinden edilmiş durumda. Suriye içindeki başarılı bir barış süreci, siyasi anlaşma ve geçişin sağlayabileceği siyasi ve yapısal değişikliklerin olmayışı, yerinden edilmenin en ciddi nedenleri ve geri dönüşün önündeki engellerdir. Mültecilerin geri dönüşünü BMMYK'nın yöneteceği bir insani mesele olarak ele almak, felakete davetiyedir. İnsani yardım aktörlerinden siyasi çalışmalara girmemelerinin istenmesi için, bazı siyasi aktörlerin mülteci ve ÜİYOK dosyasında daha büyük bir rol üstlenmesi gerekmektedir.

Nitekim SACD, yerinden edilmiş Suriyelilere karşı insani yardım sorumluluğunu getirmekte BMMYK'nın başarısız olduğunu savunmaktadır. Bu makale, BMMYK'nın Suriye'deki mülteci ve ÜİYOK'lerin geri dönüşlerine yaklaşımına ilişkin birtakım önemli endişeyi dile getirecek ve risklerin altını çizmek için SACD'ın kendi araştırmasından yararlanacaktır. Suriye'deki geniş çaplı yerinden edilme kriziyle ilgili çalışmaların ve bilgilerin güncellenmemesi, bölge üzerinde yıkıcı bir etkiye sahip olup insanların ölümüne yol açabilir.

BMMYK'nın Geri Dönüş Çalışmalarıyla İlgili Temel Endişeler

- Geri dönüş stratejisi, kriterler ve program belirlerken Suriye'deki yerinden edilmiş kişilerle bağlantı kurulmaması

Gözlem ve Erişim

- İstisare edilmeden, yeterli delil olmadan veya kriterlerin düşürülmesinin Suriye'de yerinden edilene nasıl fayda sağladığına dair makul bir açıklama olmadan, koruma kriterleri ve geri dönüş stratejisinde önemli değişiklikler yapılması
- Olası geri dönüş bölgelerindeki koruma ile ilgili endişelere, koşullara ve kriterlere ya da geri dönenlere erişilememesi ve onların gözlemlenememesi
- Geri dönüş söyleminin ve politikalarının erişim ve faaliyet bölgelerindeki koruma ve boşluklarla ilgili sınırlamalar ve endişeler hakkında politik aktörleri ve devletleri bilgilendirmede yetersiz kalınması
- Evlerine dönmeye hazırlanan mültecilere kendilerini orada bekleyen şartlar, tehlikeler ve seyahat kısıtlamalarına dair doğru ve güncel bilgi vermeyip, gönüllü sayılmayacak, bilinçsiz dönüş kararlarına sebep olunması
- Mültecilerin, yeterli can emniyetinin olmadığı bir ortama vakitsizce dönmelerini teşvik eden muğlak iletişim dili, dönüş rehberliği ve proje önerileri

BMMYK, kendi stratejilerine veya yerinden edilmiş Suriyelilere karşı sorumluluğuna uygun hareket etmemektedir. Bu bildiri makalesinin ilk bölümü, BMMYK'nın kendi bilgilerinin analizini ve kurumun yukarıda belirtilen noktalarda açıklanan yerinden edilmiş Suriyelilere karşı sorumluluklarını yerine getirmediğini gösteren SACD araştırmasını ele alacaktır.

İkinci bölümünde ve Ek'te ise SACD'ın geri dönenlerin ve sözde "uzlaşma anlaşması bölgelerindeki" insanların kaderi hakkındaki özgün araştırmalarından elde ettiği kendi bulguları yer alacaktır. SACD'ın geri dönen yaklaşık 290 kişiyle ve "uzlaşma bölgelerinden" kişilerle görüştüğü iki rapor; ("İntikam, Baskı ve Korku: Esad'ın Yerinden Edilmiş Suriyelilere Verdiği Vaatlerin Arkasındaki Gerçek"¹ ve "Çekiç ve Örs Arasında: Esad Denetimindeki Bölgelere Dönmeye Zorlanan Suriyelilerin Dönüş Sebepleri ve Deneyimleri"²) geri dönenleri bekleyen ve BMMYK'nın kayıt altına almakta tümüyle başarısız olduğu acı gerçeği belgeledi. Bu bulgular, BMMYK'nın yaklaşımında bulunan boşluklardaki tehlikeye dikkat çekmektedir.

¹ "İntikam, Baskı ve Korku: Esad'ın Yerinden Edilmiş Suriyelilere Verdiği Vaatlerin Arkasındaki Gerçek" adlı rapora buradan ulaşabilirsiniz: www.syacd.org

² "Çekiç ve Örs Arasında: Esad Denetimindeki Bölgelere Dönmeye Zorlanan Suriyelilerin Dönüş Sebepleri ve Deneyimleri" adlı rapora buradan ulaşabilirsiniz:

Gözlem ve Erişim

Gözlem ve Erişim

- Güvenlik tehditleri, keyfi tutuklamalar, zorla askere alma, taciz, haraç kesme, temel hizmetlerin eksikliği ve bugüne kadar Esad elindeki bölgelere dönen önemli sayıda mülteci ve yerinden edilmiş kişinin maruz kaldığı diğer suiistimaller hakkında acil ve kapsamlı bir rapor düzenlenmemesi;
- BMMYK'nın olası geri dönüş bölgelerindeki koşulları veya Esad'ın elindeki bölgelerin büyük çoğunluğunda geri dönenlerin durumunu gözlemek için erişime sahip olmaması, şeffaf bir şekilde kayıt altına alınmayıp ilgili uluslararası organların bilgilendirilmemesi ve yerinden edilmiş Suriyelileri etkileyen konularda siyasi veya politik tartışma için uygun ortam sağlanmaması;
- Operasyonel Güncellemeler ve HNAP (İnsani İhtiyaçlar Değerlendirme Programı) Geri Dönenleri Değerlendirme gibi diğer BM raporlama araçları da dahil, kendi raporlarında koruma kriterleri hakkında kapsamlı, ayrıntılı ve bağlamsal olarak bilinçli bir raporlama yapılmamaktadır. Böylece, geri dönenleri bekleyen duruma ilişkin çarpık, yanıltıcı bir tablonun oluşmasına katkıda bulunulması ve geri dönme kararını vermeden önce Esad elindeki bölgelerdeki gerçekler hakkında temel bilgilere sahip olmayan birçok kişi için ciddi sonuçlara yol açması;
- Geri dönenlerin rejim tarafından zulme uğramamasını sağlamanın hiçbir yolu olmadığını ilgili uluslararası kuruluşlara açıkça bildirilmemesi, ki bu da zaten yerinden edilenlerin geri dönüşüyle ilgili herhangi bir görüşme yapılmadan önceki en temel gerekliliktir.

Şubat 2018'de BMMYK 'Kapsamlı Koruma Çözümleri Stratejisi: Mültecilerin Suriye'ye dönüşü için koruma kriterleri ve parametreleri (CPSS)' başlıklı bir yol haritası yayınlamıştı. Buna göre kurumun Faz 1 müddetince sahip olduğu mesuliyetin planlama, denetleme, rehberlik, savunma ve dönüşün önündeki engellerin tetkiki ile alınacak tedbirlerin belirlenmesiyle sınırlı olduğunu açıklamıştı. (SACD yorumu) Koşullar önemli ölçüde değiştiğinde ve BMMYK ve ortakları tarafından büyük ölçekli gönüllü geri dönüşü kolaylaştırıldığında, Faz 2'nin mümkün olması için geri dönüş koşullarının iyileşip iyileşmediğini ölçmenin temeli, aynı belgede tanımlanan 22 koruma kriterinin ve

Gözlem ve Erişim

geri dönenlerin güvenliğini, onurunu ve haklarını korumak için karşılanması gereken temel standart ve koşulların ana hatlarıdır.

Mart 2019'da BMMYK, Bölgesel Faaliyet Çerçevesi yayınlamak üzere şunları vurguladı: "Geri dönüş bölgeleri de dahil olmak üzere insani yardım aktörlerinin erişimi, ülkenin belirli bölgelerinde seçici ve sınırlı olmaya devam ediyor ve erişim, oldukça sıkı belirlenmektedir. Bu nedenle, diğer bölgelerin yanı sıra, bu bölgelerdeki koşulları ve güvenliği belirleme imkanları sınırlanmaktadır."

BMMYK'nın, dönüşlerde karşılaşılan sorunlar ve bunlar için alınacak tedbirlere dair detaylı bilgi sağlamak üzere tasarlanmış olan raporlama araçlarından adeta eser yok. Üye devletlere ve bağışçılara yönelik olan aylık Güncel Faaliyet Raporu³, "normal dönüşler" de dahil olmak üzere çeşitli sayıları, bağışçı güdümlü "etkileme" dilini kullanarak kurumun mültecilere ve geri dönenlere yardım etmesinin farklı yollarından bahsetmekte; fakat geri dönüşün önündeki belirli engellerden veya zor yaşam koşulları veya ev sahibi ülkelerdeki mülteci karşıtı duygular nedeniyle geri dönmek zorunda kalanların karşılaştığı gerçekler hakkında tek bir söz bile etmemektedir. Altyapı ve hizmetlerdeki boşluklar hakkında bilgi vermek için topluluk düzeyinde bilgi toplamaktan ve Suriyelilerin geri dönüşü üzerinde etkisi olabilecek "diğer son gelişmelerden" söz ediliyor; fakat bu tür belgeler kamuya açık değil veya yerinden edilmiş Suriyeliler onlara erişememektedir. Esad rejiminin sözde geri dönüşü "kolaylaştırmak" için çıkardığı yasalara dayanan böyle bir belgenin, bunların uygulanmasını veya mültecilerin istekleri üzerindeki etkisini göz önüne almadığını gösteriyor. Aynı şekilde yerinden edilmiş Suriyelileri mülklerinden ve kiracılık haklarından mahrum etmeyi amaçlayan 10 Sayılı Kanun veya 6 Sayılı Kanun gibi, rejim tarafından kabul edilen birçok ayrımcı kanun ve kararnamelerin sözünü etmemektedir.

Daha da önemlisi, BMMYK'nin hem Güncel Faaliyet raporu hem de diğer resmi belgeleri Esad rejiminin hakim olduğu yerlerdeki evlerine dönen mültecileri bekleyen güvenlik risklerinden veya kurumun bunları denetleme ve raporlamada kendi karşılaştığı erişim sıkıntılarının bir kez olsun bahsetmemektedir.

- Aksine yerinden edilmiş insanları Esad'ın elindeki bölgelerdeki gerçekler hakkında halkla iletişim yoluyla bilgilendirmek yerine, geri dönmeyi güvenli olduğu izlenimini veren karmaşık mesajlar göndermekte.

3

<https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/UNHCR%20Syria%27s%20Operational%20Update%20October%202019%20.pdf>

Gözlem ve Erişim

Bu nedenle, genellikle geri dönenlerin zulüm görmesine ve acı çekmesine yol açan vakitsiz ve bilgisiz geri dönüşleri doğrudan teşvik etmektedir.

Rukban'dan, güvenlik servisleri tarafından tahliye edilene veya serbest bırakılmalarını kolaylaştırmak için yerel kefil sağlanana kadar insanların gözaltına alındığı Humus'taki sözde ÜİYOK barınaklarına dönen ÜİYOK'lerin durumu söz konusu olduğunda; BMMYK, geri dönenlere erişememekteydi ve SACD ise devam eden istismar ve koruma ile ilgili endişeli bir ortam olduğunu kaydetmişti.⁴ Bu endişeler, BMMYK'nın son aylarda kamptan geri dönüşleri kolaylaştırmada yer almasıyla arttı ve yardım kuruluşu olarak kendisi bile erişimden yoksun olmasına rağmen, bir Rus araştırmacı sözde sığınaklara geri dönenlerle baskı altında röportaj yapabilmekteydi.⁵ Bu erişim kısıtlaması ve Rukban'dan dönme ihtimali olanlara yönelik bilgi eksikliği, vakitsiz ve güvenli olmayan geri dönüşlerin gerçekleşmesine neden oluyor.

BMMYK'nın Bölgesel Faaliyet Çerçevesi, Topluluklarla İletişimin (CWC) "hem Faz 1 hem de Faz 2'de, tüm sektörlerle ilgili planlamanın zorunlu ve ayrılmaz bir parçası" olarak uygulanmasının gerekliliğini vurgulamaktadır. Ancak SACD'ın araştırması, geri dönenlerin çoğunluğunun ailelerinden, arkadaşlarından ve sosyal medyadan bilgi edindiklerini ve geri dönüş koşulları veya kriterleri hakkında BMMYK'ya ait bilgilerden haberdar olmadıklarını gösteriyor. BMMYK'nın Lübnan ve Türkiye'deki mültecilere yönelik web siteleri ve Facebook sayfaları, Suriye'deki koruma kriterlerinden veya sahadaki koşullardan bahsetmiyor.

- **Koşullar yerine getirilmeden geri dönüşlerin kolaylaştırılmasını üstlenmek ve kolaylaştırmayı Faz 1'e dahil edecek şekilde faaliyet aşamasını değiştirmek, vakitsiz dönüşleri teşvik edici olarak algılanabilir.**
- **Kendi stratejik belgelerine aykırı olmasına ve bu tür bir geri dönüş için koşulların mevcut olmadığına dair çok büyük kanıtlara rağmen, yerinden edilmiş Suriyelilere güvenli olmayan koşullarda geri dönmeleri için teşvik olarak para tekliflerinde bulunmak son derece tehlikeli bir uygulamadır.**

⁴ Rukban'dan Esad'ın elindeki bölgelere geri dönmek zorunda kalan yerinden edilmiş Suriyeliler, "ÜİYOK barınaklarındaki" gözaltı, işkence ve ölümü anlattı.
<https://medium.com/@SACD/displaced-syrians-forced-to-return-to-assad-held-areas-from-rukban-tell-their-stories-b4b76f9ffe58>

⁵ <https://www.youtube.com/watch?v=my-CrW7rh7w>

BMMYK'nın Kapsamlı Koruma ve Çözüm Stratejisi (CPSS)'inde şu ifadeler yer alıyor: "Suriye'deki mevcut koşullar, güvenli ve onurlu bir şekilde gönüllü geri dönüş için elverişli değildir.

Ülke genelinde sivillere yönelik büyük bir risk devam ediyor." Bu belgeye göre, BMMYK bu aşamada mülteci dönüşlerini ne teşvik ediyor ne de kolaylaştırıyor. Kendi planlamasına göre Suriye'ye geri dönüş, "Güvenli ve onurlu bir geri dönüş için gerekli koşulların bulunmadığı, ancak bireysel organize edilen bazı geri dönüşlerin gerçekleştiği mevcut aşamadır. Bu fazda geri dönüş teşvik edilmemelidir" şeklinde tanımlanan Faz 1'de gerçekleşecek. Buna rağmen, 2019 Faaliyet Çerçevesi bu dili kullanmayıp, Faz 1 sırasında geri dönüşlerin kolaylaştırılmasının gerçekleşebileceğine dair dikkat çekici ayrıntılar ekliyor.

Bunun yanı sıra BMMYK, koruma kriterlerinin karşılanmadığı bir zamanda geri dönüşü teşvik edici olması muhtemel olan, geri dönenlere para yardımı programını uygulamak amacıyla, bağışçılar ve yardım sektöründeki diğer aktörlerle birlikte çalışmaktadır. Geri dönenleri teşvik etmek için para teklif etme planı, güvenli ve onurlu bir dönüş için temel koşulların olmamasına rağmen zor yaşam koşullarındaki yerinden edilmiş birçok Suriyeli için geri dönmeleri için teşvik edici görülüp, bir kırılma noktası olabilir. Bu plan, yerinden edilenlerin büyük bir çoğunluğunun asgari güvenliklerini ve onurlarını koruma koşullarını sağlayacak sağlam bir uluslararası izleme mekanizması olmadan geri dönmelerinin güvenli olmadığına dair açık kanıtlarına rağmen hala gündemde. BMMYK'nın kendisi bu kadar yoğun bir nüfusu veya geri dönenlerin durumlarını gözlemleyebilmek için erişime sahip olmadığını kabul etmişti; nitekim bu durum kendi strateji belgelerine de doğrudan aykırıdır. Suriyelilerin yanı sıra bağışçıların ve insani yardım çevrelerinin de para ödemelerinin insanları vakitsizce güvenli olmayan bir yere gitmeye zorlayabileceğine dair ciddi endişeleri bulunmakta.

SACD Bulguları ve Raporu:

BMMYK'nın geri dönenlerin karşılaştığı gerçekleri rapor etmemesi, geri dönenlerin ve sözde "uzlaşma anlaşması bölgelerindeki" insanların kaderi hakkında kendi araştırmasını yürütmek için Suriye Kardeşlik, Sosyalleşme ve Yardımlaşma Derneği'ni harekete geçirdi. Geri dönen yaklaşık 290 kişiyle ve "uzlaşma bölgelerinden" kişilerle görüştüğümüz iki rapor ("İntikam, Baskı ve Korku: Esad'ın Yerinden Edilmiş Suriyelilere Verdiği Vaatlerin Arkasındaki Gerçek" ve "Çekiç ve Örs Arasında: Esad Denetimindeki Bölgelere Dönmeye Zorlanan Suriyelilerin Dönüş Sebepleri ve Deneyimleri") geri dönenleri bekleyen ve BMMYK'nın kayıt altına almakta tamamen başarısız olduğu acı gerçeği belgeledi. Bazı önemli bulgular:

SACD Bulguları ve Raporu

- Görüşülen kişilerin dörtte birinden fazlası güvenlik güçleri tarafından bizzat gözaltına alındı veya aile üyelerinden biri keyfi olarak tutuklandı. Ankete katılanların yüzde 75'i son 18 ay içinde tutuklandı. Tutuklananların yüzde 70'inden fazlası serbest kalabilmek için rüşvet vermek zorunda kaldı. Gözaltında darp ve işkence oldukça yaygın. Görüşülen birkaç kişinin akrabaları bilinmeyen yerlere götürüldü ve daha sonra kendilerinden bir daha haber alınamadı.
- Görüşülenlerin yaklaşık yüzde 68'inin kendileri veya akrabaları güvenlik güçleri ya da Esad'ın ordusu tarafından tutuklanmak üzere aranıyor. Esad güçleri adına zorla askere alınma⁶ gittikçe yaygınlaşıyor. Özellikle de “uzlaşma anlaşmaları” kapsamında entegre edilen bölgelerde görüşülenlerin neredeyse yüzde 75'i veya aile üyeleri askere alınmak istendi. Askere alınan kişilerin neredeyse tamamı en tehlikeli cephe hatlarına gönderiliyor. Bu isimlerin birçoğu ise, özellikle genç erkekler, ya savaşta ya da şüpheli koşullar altında öldürüldü. Güvenlik birimleri tarafından “Esad karşıtı” olarak görüldükleri için arananların çoğu zorla askere alınıyor ve gözaltından sonra doğrudan cepheye gönderiliyor ve bir daha asla onlardan haber alınamıyor.
- Özellikle “uzlaşma anlaşmaları” kapsamındaki bölgelerden gelenler olmak üzere, görüşülen kişilerin üçte ikisi, kontrol noktalarını tutan güvenlik birimleri ve çeşitli milisler tarafından sürekli olarak tutuklanma veya taciz edilme korkusuyla yaşadıklarını belirtti. İnsanlar, bu noktalarda kendilerinden veya ailelerinden zorla para almak için bu gruplar tarafından keyfi olarak durduruluyor, taciz ediliyor, tehdit ediliyor veya tutuklanıyor. Milisler, geri dönenleri ve “uzlaşma anlaşmalarını” kabul edenleri belirleyerek hedef almak için muhbir ağına güveniyor.
- Rejim ve milisler tarafından yapılan yolsuzluklar ve haraç alma, geri dönenlerin hayatlarını her yönden etkiliyor. Görüşülen kişiler, bir belge almak veya mallarını pazara götürmek gibi en basit faaliyetleri bile gerçekleştirmek için

⁶ <https://medium.com/@SACD/reconciling-with-death-disappearance-and-fear-6e17fe2456aa>

rüşvet ödemek zorunda kaldıklarını bildirdiler. Bu bölgelerdeki neredeyse tüm endüstriyel ve diğer ekonomik faaliyetler durdu; bu nedenle de tek gelir kaynağı çoğunlukla çiftçilik haline geldi. Rejim, “uzlaşma anlaşmaları” kapsamında yerel bölgelerin dışına mal ve ürün gönderilmesini yasaklayıp, geri dönenleri ürünlerini rejim yanlısı satıcılara satmaya zorlayarak bu durumu istismar ediyor. Geri dönenlerin üçte ikisi ise eski gelir kaynaklarını kaybettikleri için şimdi ya işsizler ya da ailelerine temel bir yaşam standardı sağlayamayan amelelik gibi geçici işlerde çalışıyorlar.

- Rejimin “kentsel imar yasaları” kapsamındaki bölgelerden görüşülen kişilerin çoğu, ayrımcı yasalardan ve tahrip edilen bölgeler hakkındaki kararnamelerden etkilendiğini belirtiyor. Özellikle rejimin güç kullanarak kontrolü ele geçirdiği bölgelerde, insanlar misilleme yoluyla açık ve sistematik bir şekilde mülkiyet haklarından yoksun bırakılıyor. Geri dönmelerinin temel nedenlerinden birinin, mülkiyet haklarını belgelemek ve onu kaybetmemek olduğu rejim tarafından bilindiğinden, özellikle bu bölgelere geri dönenler bu kararnamelerden etkileniyor.
- 'Temiz' bir güvenlik kaydı kontrolünün olması, geri dönüşün güvenli olduğu anlamına gelmiyordu. Çalışmalarımız, geri dönenlerin bazılarının, özel bağlantılar aracılığıyla güvenlik kontrolünden geçirildikleri veya Suriye rejimine muhalif herhangi bir faaliyete katılmadıkları için hiçbir güvenlik işlemine tabi tutulmayacaklarını düşündüklerini göstermektedir. Bu geri dönenler yine de tutuklamalara, güvenliklerinin istismar edilmesine ve mali şantajlara maruz kaldılar.
- Geri dönenlerin yüzde 40'ı, kısmen veya tamamen tahrip olduğu için ya da geri dönüşü engelleyen güvenlik önlemleri nedeniyle kendi evlerini geri alamadı.
- Geri dönenlerin %33'ü, geri dönme kararlarının en önemli sebebi olmasına rağmen, ailelerine kavuşamadı.
- Geri dönenlerin üçte ikisi, Suriye'ye döndüklerinde umdukları şeyi bulmadıklarını söylüyor. Yüzde 65 ise, rejim bölgelerindeki kötü yaşam ve ekonomik koşulları ile kendilerinin veya ailelerinin tacize, keyfi tutuklamaya maruz kalması ya da Esad'ın ordusu altında zorla silah altına alınma korkusu arasında

sıkışıp kalmak dışında hiçbir şey elde edemediklerini ifade ettiler. Bu belirtilen faktörler nedeniyle, geri dönenlerin yüzde 68'i diğer ÜİYOK'lere ve mültecilere geri dönmemelerini tavsiye etti.

Koruma Kriterleri

Koruma Kriterleri

- Şubat 2018 ile Mart 2019 arasında koruma kriterleri ve bu kriterlerde yapılan önemli değişikliklerle ilgili yerinden edilmiş Suriyelilere danışılmaması ve bu kriterlerin arttırılmaması veya hiç yerine getirilmemesi

Şubat 2018'de BMMYK, mültecilerin ve ÜİYOK'lerin güvenli ve onurlu bir şekilde dönmeden önce karşılanması gerektiğini söylediği bazı koruma kriterlerine dayalı olarak, Suriye için Kapsamlı Koruma ve Çözüm Stratejisi (CPSS) geliştirdi.⁷ Bu strateji belgesinde kendisinin belirttiği üzere, "Suriye'deki mevcut koşulların güvenli ve onurlu bir şekilde gönüllü geri dönüş için elverişli değildir." 2019 yılının Mart ayında, BMMYK, kriterler için göstergeler içeren ancak kriterlerin büyük ölçüde değiştirildiği bir 'Bölgesel Faaliyet Çerçevesi'⁸ hazırladı. Hatta bazıları tamamen silindi, yer alan ifadeleri değiştirildi veya kimisi genişletilirken kimisi de diğer kriterlere eklendi. Belge ancak altı ay sonra kamuoyuna açıklandı. Yapılan değişiklikler, koruma kriterlerinin tam olarak ne olduğu konusunda kafa karışıklığı yaratıyordu.

Kaldırılan kriterlerin arasında, aktif çatışmada azalma meydana geldiği, hükümetler ve kurum arasında bir anlaşmaya ihtiyacı olduğu, geri dönenlerin adalete ve kanun yaptırımlarına erişimi ve mayın ile patlamamış mühimmatların kaldırılması yer alıyordu. Değişimin makul olduğunu düşündürecek herhangi bir mantıklı açıklaması yok. SACD'nin araştırması, kaldırılan kriterlerin ve ifadelerin yerine getirilmeyenler olduğunu ve ankette yer alan geri dönen kişilere yönelik ihlallerin ve koruma ile ilgili endişelerinin devam ettiğini gösteriyor.

SACD, değişikliklerin gerekçesiz olduğuna ve geri dönmeye teşvik edilmeden önce sağlanması gereken temel güvenlik ve koruma düzeyini düşürdüğüne inanıyor. BMMYK, kriterlerin ve stratejinin revize edilmeye devam edeceğini ve kriterlerde azalma olabileceğinden ve bunun vakitsiz ve güvenli olmayan geri dönüşlere yol açmasından korktuğunu belirtiyor.

SACD araştırmasının bulguları BMMYK'nın kendi kriterleri (koruma kriterleri) bağlamında incelendiğinde,

⁷ <https://data2.unhcr.org/en/documents/download/63223>

⁸ https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/71524_0.pdf

çoğunun⁹ karşılanmadığını ve asgari koşullar sağlanmadan geri dönmek zorunda kalan mülteciler veya yerinden edilmiş kişiler için korkunç bir tabloya sebep olduğunu görüyoruz. Özellikle de SACD'ın yaptığı araştırmada açıkça görüldüğü gibi, “mültecilerin ve geri dönenlerin fiziksel, yasal ve maddi güvenliğinin sağlandığı” ve “her bireyin geri dönme kararı bilinçli ve hiçbir zorlama olmaksızın gönüllüce olduğu” belirtilen kriterler asla yerine getirilmedi. BMMYK, hem geri dönüş konusunda bilinçli kararlar verebilmeleri için yerinden edilmiş Suriyelilere hem de uluslararası politika yapıcılara ve bağışçılara bu gerçek hakkında kamuya açık bir rapor hazırlamalıdır.

Yanılıcı Sayıların Kötü Sonuçları

BMMYK'nın Ekim ayı Güncel Faaliyet Raporundan yapılan alıntıda doğrudan şu ifadeler yer alıyor:

“Komşu ülkelerden gelen ÜİYOK'ler ve mülteciler tarafından organize edilen dönüşler, istikrarın yeniden sağlandığı, husumetin azaldığı veya sona erdiği ve tekrardan erişilebilir bölgelerde devam ediyor. Suriye Hükümeti'nin, geri dönmek isteyen Suriyelilerin dönüşlerine yardımcı olan ve kolaylaştıran birtakım kararlar almış olduğunun altını çizmek gerekir. BMMYK'nın bölgeye dair rakamlarında, Eylül sonunda Suriye'ye kayıt altında 75.501 mülteci geri döndü. Bu Suriyeli mültecilerin 7.803'ü Lübnan Genel Güvenlik Ofisi tarafından kolaylaştırılan ve organize grup halinde dönenlerdi. Ürdün'den ise bireysel olarak geri dönenler oldu ve Eylül ayında Ürdün'den 97 bireysel dönüş gerçekleştiği bildirildi. Bu rakamların BMMYK'da kayıtlı mülteci sayısı olduğunun altı çizilmelidir. Geri dönenlerin sayısının BMMYK'da kayıtlı olanlardan daha fazla olduğu düşünülüyor. Geri dönen ÜİYOK'lerin sayısının 309.894 olduğu tahmin ediliyor. BMMYK saha ekipleri, geri dönenlerin ve ÜİYOK'lerin koşullarını ve ihtiyaçlarını belirlemek için 87'den fazla çalışma yürüttü. Lübnan ve Ürdün'den Suriye'ye yeni dönen ailelerle yapılan telefon görüşmeleri dışında, bu çalışmalar aracılığıyla geri dönenler tarafından bildirilen en önemli üç endişe kaynağı, yıkılan evleri ile çalışma kaynaklarının ve medeni durumlarını gösteren belgelerin olmamasıydı.”

⁹ 11 temel koruma kriterinin karşılanmadığını belgeleyen SACD araştırmasının kapsamlı analizi için Ek'i inceleyebilirsiniz. Araştırmamızla doğrudan bağlantılı olan yalnızca 11 kriteri dahil ettik. Fakat bu, diğer kriterlerin karşılandığı anlamına değil; sadece raporlarımızın bunlarla doğrudan ilgili veriyeye sahip olmadığı anlamına gelmektedir.

Yanılıcı Sayıların Kötü Sonuçları

Yerinden edilme veya Lübnan ve Türkiye gibi ülkelerde yükselen mülteci karşıtı duyguların yarattığı baskı nedeniyle şu anda zor yaşam koşullarıyla karşı karşıya olan yerinden edilmiş bir Suriyelinin, iade koşulları hakkında en doğru ve en önemli bilgileri sağlaması gereken bir kurumdan bunları duyduğunda, geri dönmenin güvenli olabileceği sonucuna varması beklenebilir: Zor olabilir ama güvenli.

Belirtilen sayılar, BMMYK'nın kaydettiği geri dönenlerin büyük çoğunluğuna ne olduğunu kontrol etmesi için hiçbir yol olmadığı anlamına gelmemektedir. Bahsettiği çalışmaların, Mart 2019 tarihli kendi planlama belgesine göre, yalnızca Esad kontrolü altındaki sınırlı sayıdaki mahallede gerçekleştiği bir bağlamda değerlendirilmeli: "Geri dönüş bölgeleri de dahil olmak üzere insani yardım aktörlerinin erişimi, ülkenin belirli bölgelerinde seçici ve sınırlı olmaya devam ediyor ve erişim, oldukça sıkı belirlenmektedir. Bu nedenle, diğer bölgelerin yanı sıra, bu bölgelerdeki koşulları ve güvenliği belirleme imkanları sınırlanmaktadır¹⁰."

"Telefonla takip edilme" konusu Lübnan ve Ürdün'den yeni dönen ailelerin güvenlik ve emniyetleri ile ilgili endişelerinden hiç bahsedilmediğini ortaya koyuyor. Bu durum, görüşülen kişilerin %70'inden fazlasının keyfi tutuklamalar, zorla askere alma ve taciz edilme nedeniyle kendilerini güvende hissetmediklerini¹¹ ortaya koyan araştırmamızın bulgularıyla doğrudan çelişmektedir. BM'nin İnsani İhtiyaçları Değerlendirme Programı'na (HNAP) göre en fazla geri dönenin kaydedildiği Dera vilayetinde rejim güvenlik güçlerinin keyfi tutuklamaları ve geri dönenleri zorla askere alma operasyonları nedeniyle kelimenin tam anlamıyla gösterilerin ve çatışmaların yaşanması bunun en bariz örneğiydi. Tüm bunlar BM Soruşturma Komisyonu tarafından gayet açık bir şekilde belgelendi¹² ve neredeyse her gün kamuoyuna rapor edildi¹³.

Ancak bu bilgiler, BMMYK'nın raporlarında yer almıyor. Bunun yerine, geri dönenlerin karşı karşıya olduğu acı gerçekler hakkındaki güçlü verileri görmezden geliyor ve potansiyel bağışçılara stratejisinin "acil insani müdahaleden,

¹⁰ https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/71524_0.pdf

¹¹ "İntikam, Baskı ve Korku: Esad'ın Yerinden Edilmiş Suriyelilere Verdiği Vaatlerin Arkasındaki Gerçek" www.syacd.org

¹² BM Suriye Soruşturma Komisyonu: Ülke çapında devam eden husumet ve hukuksuzluklar güvenli ve temelli geri dönüşleri imkansız kılıyor
<https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/Pages/NewsDetail.aspx?NewsID=24229&LangID=E>

¹³ Dera'daki günlük protestolar rejime duyulan öfkeyle yükseldi
https://diyaruna.com/en_GB/articles/cnmi/di/features/2019/10/16/feature-03?di_exp_001=true

Yanılıcı Sayıların Kötü Sonuçları

geri dönüş ve yeniden entegrasyona yönelik değişeceğini ve hizmetlerini Suriyeli geri dönenlere yönelik genişleteceğini" bildiriyor. Kendi gördüğü mülteciler, "geri dönme kararlarını etkileyen en önemli nedenler güvenlik durumundaki düzelmeler, ailelerine kavuşma ve Suriye'de iş olanağına sahip olma" diye belirttikleri için BMMYK'nın bunlar üzerinde etkisinin çok fazla endişe verici olduğu görülüyor. Raporlarımızda belgelendiği gibi, bunların gerçeklerle hiçbir alakası yok ve BMMYK, koruması gereken kişileri geri dönüş konusunda bilinçli bir karar vermeleri yönünde bilgilendirmiyor. Taciz, zulüm, zor yaşam koşulları, temel hizmetlerin ve ekonomik fırsatların olmayışı gibi gerçeklerle yüz yüze kaldıklarında, %68'den fazlası yerinden edildikleri durum her ne kadar zor olursa olsun geri dönme kararından pişmanlık duymakta ve diğer ÜİYOK'lere ve mültecilere geri dönmemelerini tavsiye etmekte¹⁴.

Yanılıcı Sayıların Kötü Sonuçları

Bu tehlikeli yanılığının yaratılmasında açıklanan sayılar çok önemli bir rol oynamaktadır. BMMK, geçen yıl yerinden edilmiş en az 1,4 milyon Suriyelinin geri döndüğünü iddia ederek, Suriye'nin güvenli olduğu ve ülke içindeki koşulların artık mültecilerin ve ÜİYOK'lerin menşe bölgelerine gönüllü geri dönüş için uygun olduğuna dair, rejim kaynaklı sözleri dolaylı olarak desteklemektedir. BMMYK yetkililerini [enkaz altındaki Humus'ta](#) veya diğer Suriye şehirlerinde dolaşırken gösteren ve güya zor şartlara rağmen iyileşme olduğunu gösterme amacı güden sosyal medya mesajları, evlerine döndüklerinde sadece Esad ordusunda zorla askere alınma, tutuklanma ve bazı durumlarda gözaltında kaybolmayla karşı karşıya kalan Suriyeliler için oldukça yanılıcı ve tehlikeliydi¹⁵. Diğer [insani yardım oluşumlarının](#) ve BMMYK Yüksek Komiseri Filippo Grandi'nin, geri dönenlerin güvende olmasını sağlamak için BMMYK'nın ülkedeki tüm bölgelere erişiminin olmadığını [açıkça kabul etmesine](#) rağmen, kurumun sosyal medya aracılığıyla yaydığı mesaj ve yerinden edilmiş Suriyelilere sunulan kamuya açık belgeler hala aynıydı.

2018 yılında ülke içinde güya yurda dönen 1,4 milyon kişiye geri dönecek olursak; bu sayı, tahmin edilenden çok daha karmaşık olan gerçek durumla ilgili net bir bilgi sağlamıyor. BMMYK'nın iddia ettiği sayı, Suriye'de devam eden yerinden edilmenin düzeyini, rejimin Suriye'deki sivil nüfusu hedef almaya yönelik devam eden operasyonlarından kaynaklanan sorunları ve ülke içindeki sorunlu güvenlik koşullarını dikkate almamaktadır.

¹⁴ "Çekiç ve Örs Arasında: Esad Denetimindeki Bölgelere Dönmeye Zorlanan Suriyelilerin Dönüş Sebepleri ve Deneyimleri", SACD raporu

¹⁵ "İntikam, Baskı ve Korku: Esad'ın Yerinden Edilmiş Suriyelilere Verdiği Vaatlerin Arkasındaki Gerçek"

BMMYK'nın en az 1,4 milyon insanın geri döndüğünü iddia ettiği 2018 yılı boyunca, ülke içinde yeni veya ikinci kez gerçekleşen yerinden edilmelerin sayısı sabit kaldı. Ülkenin dört bir yanındaki insanlar güvenlik açığı, Esad rejiminin devam eden zulmü, ekonominin çökmesi ve bunun sonucunda ortaya çıkan istihdam yetersizliği nedeniyle evlerini terk etmek zorunda kaldı. Ağustos 2018 itibariyle, 6,1 milyon Suriyeli yerinden edilmiş durumda ve her gün ortalama 6.550 kişi yerinden edilmektedir. Örneğin 2018 yılının Aralık ayında 119.698 ÜİYOK menşe bölgelerine dönerken, aynı ay içinde yeni 58.549 ÜİYOK yerinden edildi.

2018'de Suriye içinde yerinden edilme sayısı yıl boyunca aynı kalırken bölgelerin çoğunda aksi durum söz konusuydu. Örnek olarak, 2018 yılının Nisan ve Haziran ayları arasında en az 61.800 kişi Şam kırsalını terk ederek Hama, İdlib ve Halep vilayetlerine göç etti. UNOCHA (Birleşmiş Milletler İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi) verilerine göre, aynı dönemde yerinden edilmeye neden olan bölgelerde, yalnızca 6700 kişi menşe bölgelerine geri döndü. Bu veriler, askeri operasyonların sona ermesine rağmen, Şam kırsalındaki koşulların Suriyelilerin geri dönmesi için yeterince güvenli olmadığını gösteriyor. Bununla birlikte, Rus "güvenceler" ile yapılan tahliye ve "uzlaşma" anlaşmalarının ardından, Şam kırsalına kendiliğinden dönenlere yönelik çok sayıda tutuklama ve gözaltı raporu bildirildi.

Tüm bunlar 2018 yılına ait. Rus ve Esad güçlerinin Şubat 2019'da İdlib'e yönelik saldırılarının başlamasından bu yana, bazıları şimdiye kadar dokuzuncu veya onuncu kez olmak üzere 400.000'den fazla insan yerinden edildi. Türkiye operasyonlarının Ekim ayında başlamasının ardından Kuzeydoğu Suriye'den yerinden edilen 120.000'den fazla insan buna eklendiğinde, BMMYK tarafından açıklanan 1,4 milyonun yarısına kolayca ulaşıyoruz.

Yine de BMMYK'nın ülkeye dönen insanların sayısını takip edebilmesine rağmen, geldiklerinde onlara ne olduğunu takip edemediğini belirtmesine dikkat çekmek gerekir. Bu çelişki, bu "dönüş" rakamlarının aslında bize ne anlattığına dair bir soru gündeme getiriyor. Ülkeye dönenler hakkında bilgi almak kolayken, hala daha Lübnan ve Türkiye sınırlarında ülke dışına kaçırılan insan sayısını takip etmek neredeyse imkansız; çünkü sınırlar resmi olarak kapatılıyor ve bu sınırlardaki insan geçişlerine dair hiçbir bilgi takip edilemiyor. Göç konusuna odaklanan Suriye sosyal medyasını örnek olarak gösterecek olursak, yazılanların çoğu hala ülkeye nasıl girileceğinden çok nasıl çıkılacağına ilişkin bilgilere odaklandığından,

Suriyelilerin çoğunluğu için Suriye'nin henüz güvenli bir şekilde yaşayabilecekleri bir yer olmadığını ve ondan kurtulmanın yollarını aradıklarını kanıtlar niteliktedir. Geri dönenlerin yaklaşık yüzde 60'ının -ki bu oranın yüzde 73'ü rejimin zorla ele geçirdiği bölgelerde yaşayanlar- bir fırsat olduğunda burayı terk etmeyi ciddi olarak düşüneceklerini bildirmeleri, araştırmamızla belgelenmiştir.

Öneriler:

SACD, BMMYK'nın yerinden edilmiş Suriyelilere karşı sorumluluklarını yerine getirmemesini ele almak için devletlerin iki önemli görevi olduğunu savunmaktadır:

- Bu görevlerin ilki, siyasi aktörler olarak, ÜİYOK'lerin ve mültecilerin geri dönüşünün, siyasi düzeydeki siyasi ve yapısal engeller de dahil olmak üzere, herhangi bir siyasi anlaşmanın barış sürecinin bir parçası olarak ele alınmasını sağlamaktır.
- Bir diğeri ise BMMYK ve BM'nin Suriye'deki müdahalesinin en büyük başışçıları olarak, BMMYK'nın mülteci ve ÜİYOK geri dönüşlerindeki müdahalesinde insani yönleri hesaba katmasını sağlamaktır.

BMMYK'ya Acil Eylem Çağrısı

- SACD, Şubat 2018'deki kriterlerin derhal eski haline getirilmesi, kriterlerin hazırlanması konusunda net ve şeffaf bir süreç izlenerek gelecekte yapılacak herhangi bir değişiklikte yerinden edilmiş Suriyelilerle ciddi ve önemli istişarelerde bulunulması çağrısında bulunuyor.
- BMMYK, erişim ve gözlemlenebilirlik imkanlarının sınırları konusunda net olmalı ve bu yetersizlikten kaynaklanan bilgi ve risklerdeki boşlukları vurgulamalıdır. BMMYK erişime sahip olmak için çağrıda bulunmalı ve bunu gelecekteki herhangi bir geri dönüş tartışması veya çalışması için bir ön koşul haline getirmelidir. BMMYK, koşulları izlemek için yalnızca bağlamsal olarak ilgili bilgileri kullanmalı ve kendi duyuruları da dahil, mevzuat ve duyuruların nasıl uygulandığını da takip etmelidir. BMMYK'nın kendisi yapabileceği kadar, araştırmalar yapmak ve yayınlamak ve güvenlik endişeleri ve koşulları hakkında bilgileri takip etmek için SACD gibi kuruluşlarla birlikte çalışmalıdır.

- **Koruma kriterleri, geri dönüş bölgelerindeki koşullar ve geri dönen mülteciler ile ÜİYOK'lere ilişkin deneyimler hakkındaki anlık ve ayrıntılı bilgiler, halka açık platformlar aracılığıyla STK'lara ve iade kararlarını değerlendirirken istedikleri zaman erişebilmeleri için mültecilere sunulmalıdır. Bu sağlanana kadar, geri dönenlerin bilinçli veya gönüllü olduğu kabul edilemez.**
- **Geri dönüşlerin teşvik edilmemesi gerektiğini ve güvenli, onurlu ve gönüllü geri dönüş koşulları sağlanana kadar dönüşleri kolaylaştırılmaması gerektiğini vurgulayan 2018'deki Faz 1 Stratejisi söylemlerine derhal geri dönülmelidir. Böylece, vakitsiz ve güvenli olmayan geri dönüşleri teşvik edebilecek veya kolaylaştırabilecek programlar durdurulabilir.**

Öneriler

- **BMMYK kendisine ait sosyal medya hesaplarının, yerinden edilmiş Suriyelilerin karar verme süreçleri üzerindeki etkisinin farkına varmalı ve Esad'ın elindeki bölgelerdeki koşulları doğru ve sorumluluğunu bilerek düzenlemelidir. Esad'ın elindeki bölgelere geri dönenlerin karşı karşıya kaldığı güvenlik tehditleri hakkındaki herhangi bir bilgiyi ve Şubat ayında Rus ve rejim güçlerinin saldırısının başlamasından bu yana İdlib'de yerinden edilen 400.000 Suriyelini çektiği acıyı sosyal medya hesabı aracılığıyla bildirmekten kaçınarak, yanıltıcı paylaşımlarda bulunmasının açıklamasını yapmalıdır.**